

Володимир Щербина
СПОМИН У КИЇВІ ПРО РІД ПІСЛЯНТІ

На Печерську є вузький, мало кому відомий провулок під назвою Ісідантьєвський. До того проулку виходить задньою, вузькою стороною велика садиба Никольської вулиці (ч. 6), з величезним двохповерховим (верхній поверх, здається, був раніш на два світла) будинком та двома довгими двохповерховими флігелями, що тягнуться в глибину двору. Садиба ця була до останніх часів власністю К.-П. Лаври і мала

тепер вже забуту назву Ісідантьєвського подвір'я. Мало кому відомі тепер ці назви, а кому й відомі, не збуджують особливого зацікавлення. А проте з цими назвами зв'язані дуже цікаві історичні спомини.

Садиба ця на початку XIX в. належала до славного грецького патріоти князя Константина Ісіданті, який разом з своїми двома синами Олександром та Дмитром

грав значну роль в ділі повстання та визволення Греції—цього першого порушення установ Віденського Конгресу.

Ісіданті—стародавній грецький рід, відомий ще за часів Комnenів (XII в.). В XV в. Ісіданті перебрались до Константинополя, де заняли впливовий стан між так званих фанаріотів (так звали представників значних грецьких родів Константинополя від назви околиці Фанар, де жили виключно Греки). Фанаріоти почасти займали високі посади, бо серед них були люде освічені і талановиті, але-ж проте вони були гарячими патріотами Греції.

Ісіданті займали поважне місце проміж фанаріотів. Їх рід був осередком національного руху, першим надхнителем якого був славний поет Рігас. Захоплений вільним духом великої французької революції, Рігас звертався до Наполеона з клопотанням про допомогу Грекам. Нарешті його арештували Турки і скарали на смерть (1798). Останні слова його були: «Я посіяв насіння, прийде час, коли мій нарід пожне добрий овоч».¹ Вихованець, а потім друг Рігаса, Олександр Ісіданті був господарем то Молдавії, то Валахії (1774—1798). Він теж мріяв про визволення Греції і клав надію на допомогу Росії. Його діяльність викликала підзорливість турецької влади, і він також був арештований і страчений (1807). Син його Константин був господарем Молдавії (1790—1802), а потім Валахії (1802—1806), та продовжував полі-

¹ Гервінцусь, Історія XIX в., т. V. Возстаніє и возрожденіє Греції, с. 60.

Колишній будинок Іспіланті на Никольській вул. (ч. 6).

тику батька. Його діяльність теж викликала підзорливість, і він мусів утікати до Росії, а майно його було конфісковано. Він оселився у Києві, де купив будинок, про який ми поминали вище.¹ У щоденнику мітрополіта Серапіона є така звістка про Іспіланті: 17 XI 1807 був з візитом господар молдавський Іспіланті, який приїхав у Київ на життя з своїм посемейством та достойниками (з почтом не менш 30 чоловіка). Іспіланті розмовляв по-французьки, а тлумачем між ним та мітрополітом був на цей раз зять, Кутузов-Толстой. При дальших візитах мітрополіт та господар розмовляли латинською мовою.² Старання Іспіланті схилити імператора Олександра I до активної політики на користь Греції не мали успіху. Російська влада теж відносилася з великою підозрілістю до його жвавих стосунків з революціонерами Балканського півострова. Не довго прожив Іспіланті у Києві—тільки вісім років, і помер у 1816 році. У тому-ж щоденнику Серапіона так розказується про його смерть. 27/VІ господар молдавський Іспіланті, що жив у Києві, раптом скінчив життя о восьмій годині ранку на 56 році свого життя. Похований у Георгієвській церкві, в кутку за правим крилосом. Викопувати гробовище було дуже тяжко, бо під долівкою виявилися цегляні мури та великий дикий камінь. Похорон відбувся 30 червня. Тіло виносили з дому господаря, що насупроти Никольського монастиря

¹ Кн. Н. М. Долгорукий каже: «Испиланти купилъ прекрасный домъ послѣ коменданта Вигеля» (Чт. Моск. Общ. Ист. и Древн., 1869, III, 301). Цей Вигель був батьком автора відомих «Воспоминаній».

² Хроника Київської общественной жизни по дневнику митроп. Серапіона (Київская Старина 1884, VII, 435).

(Слупа), при великім натовпі попів та люду. П'ятнадцять міських цехів брали участь в церемонії з своїми гробками та корогами. Обідня та одправа були у Софійському соборі. Удова-княгиня була дуже засмучена.¹ Над труною Іпсиланті потім поставлено розкішний надгробок з бюстом небіжчика, як гадають праця Канови,² який і досі можна бачити у Георгієвській церкві. На вкрузи бюста такий напис: «*Ἀλεξάνδρῳ Ῥωσσαντίῳ Ὑψηλάντης Ἡγεμῶν πλοῦς ἡγερο Μολδοβλαχίῃ*».

А на стіні ще такі вірші:

«Въ гробницѣ сей, родныхъ слезами орошенной,
Лежить владѣтель Ипсилантіи незабвенный,
Что знаменитого былъ Александра сынъ
Высокій государь, державный Константинъ.
Честь, слава Греціи, отчизнѣ лучъ спасенья,
Отъ ига тяжкаго надежда освобожденья,
Съ кѣмъ милость и любовь, законъ и правота,
И мудрость, совершенствъ другихъ всѣхъ красота,
Молдавскою страной и Влахскою управляли.
Кому бы доблести безсмертье даровали,
Коль жизни смертнаго назначенный предѣлъ,
Равнялся бы числу его великихъ дѣлъ».

Ці вірші надруковані в Закревського (Описаніє Кієва I, 286). На другій стіні є ще великий напис, приблизно того-ж змісту, грецькою мовою:

Τὸδε πολυχλίτω τῷμῳ ἐνὶ, κολαίμοιο
Κεῖται Ἀλεξάνδρου Κωνσταντίνος ὄρχαμος ἀνδρῶν
Ἰψηλάντης κῶδος Ἀγίων πατρίδος αἰης
Ἑλλάδος ἐλπορή ἧς δουλείης ὀπάλυσιν
Ἴστα. Ὃς ἦρασσε θυητοῖσιν ὀσις Δαχίητε,
Μολδάβι ἐντός ἔχει, φρέσιν αἰσιμα εἰδῶς
Ἀθανατος δεπχετ ἐπέρ ἔτη μερόπων ἀριθμοῖτο
Πήχθει ὦν ἀρετῶν ἡδέε πραξήσι φαειναῖς.

Сини Костянтина Іпсиланті Олександр та Дмитро грали велику ролю у грецькому повстанні 20-х років, що мало наслідком визво-

¹ Там само, стр. 459.

² Питання, чи надгробок Іпсиланті є дійсно праця Канови, порушив недавно В. М. Базилевич у своєму докладі про Георгієвську церкву на засіданні «Історического Общества Нестора-літописца» (2/III 1924). Він каже, що є суперечка за автора цього надгробка: одні приписують його славному італійському різьбареві Канові, другі це заперечують. Референт з свого боку звернув увагу на велику подібність надгробка Іпсиланті (1816) та надгробка кн. М. М. Голіцина (1810) у Московському Донському монастирі (праця С. С. Піменова-батька, 1784—1833). В обох почувається вплив Канови; але чи належить надгробок Іпсиланті різьбі Канови—це питання, яке викликає для свого розв'язання детального стилістичного аналізу та вивчення спеціальної літератури за творчість Канови, що в Кн'їв'ї важко зробити за браком оригінальних праць Канови та спеціальних книжок.

лення Греції. Ще за часи Віденського Конгресу заснована була в Парижі грецька патріотична спілка під назвою гетерії, метою якої було національне відродження Греків. Спілка ця звертала на себе увагу у цілій Європі і користувалася співчуттям найкращих представників європейської культури (Шиллер, Байрон). Скоро діяльність гетерії перейшла до Росії й прийняла належний напрям. За голову гетерії став Олександр Ісіданті, ад'ютант Олександра I, що брав участь у війні з Наполеоном 1812—1813 рр., та стратив руку у баталії під Дрезденом. В 1820 р. він, маючи надію на допомогу царя, порішив підняти повстання. Він взяв відпуск, піби-то на подорож до мінеральних вод, та приїхав до Києва. Тут він прощався з матір'ю, яка «прочувала долю Гекуби». ¹ З Києва він поїхав до Одеси, де було багато гетеристів, а далі до Кишинева. Скоро він підняв повстання в Дунайських князівствах (Молдавія та Валахія), заохочуючи своїх прихильників обіцянками про «поміць великої держави» (себ-то Росії). Але-ж цар не піддержав його, і повстання скінчилося невдало, бо Валахи не дуже співчували Грекам. Ісіданті мусів утікати до Австрії, де був заарештований і посаджений у кріпость Мункач, звідкіля був звільнений тільки в 1828 р., по заступництву царя Миколи I.

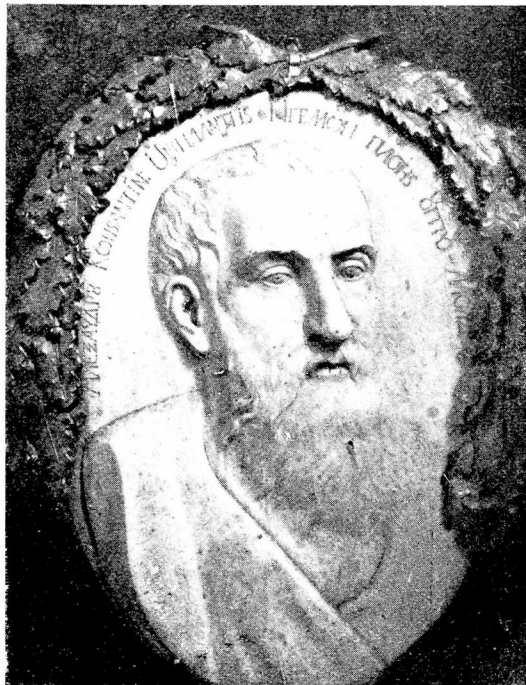
Надгробок ісіданті.

Ось що каже Гервінус про повстання Дунайських князівств та про Олександра Ісіданті: «Так скінчилася ця трагічна прелюдія грецької революції, що була поставлена на сцену та виконана фанаріотом, якого підбадьорювали підказування російської політики. Але він погано вивчив свою ролю, а суфлер покинув його. Рідко чиє ім'я більше лунало на батьківщині й по-за нею, і рідко слава була менш заслугована. Але-ж патріотам-землякам Ісіданті буде завше почесно, коли вони і наперед, так як і тепер, і преж сього, забуваючи всі помилки, будуть з подякою поминати в ньому чоловіка, що перший кинув кістки великої боротьби, що викликала далі визволення Греків». ²

Брат Олександра Дмитро Ісіданті ще 1821 р. висадився, як представник Олександра, у Мореї (бо повстання почалося вже і в самій Греції). Він став був на чолі повстання, та склав навіть перші національні збори (у Епідаврї), але не встиг добути популярности і скоро

¹ Гервінусь, 114.² Гервінусь, 140.

зійшов зі сцени. Про Дмитра Ісіданті Гервінус пише: «Хоч він справляв менше вражіння ніж брат його Олександр, але-ж безперечно мав чимало справжніх здібностей. Він був палкий, некорисний, самовідречений патріота... Але він не був здатний на те, щоб впливати на цей наряд пануючою постаттю, чи перевагою розуму...»

Бюст Ісіданті (деталь надгробку).

на рік поміщиці Іоанні Фроміот-Залеській, яка і раніш наймала цей будинок для «пансіона виховання благородних дівчат». Далі, 1837 р., він був одданий за 6.000 карб. на рік Комисаріатському Депо для складу казенних речей. Потім у будинку поміщався казенний аптекарський склад, лаврська школа малювання та тимчасово лаврська друкарня. Нарешті в ньому почали оддавати квартирі приватним особам... sic transit gloria mundi!

Будинок існує й досі, і є живою пам'яткою великих подій, що колись у ньому чинилися.

Мати Ісіданті, княгиня Лизавета, здається, недовго зіставалась у Києві. Вона оселилася в одному з маєтків, що були подаровані їй царем — Великий — Косниці, Ямпольського повіту Подільської губернії, а свій київський палац в 1832 р. порішила продати, бо, як вона писала своєму довіреному, «до свѣдѣнія ся дошло, что, по случаю сооруженія въ Кіевѣ крѣпости и ломки многихъ домовъ, возвысилась цѣна незакончающихся въ кругѣ ломки домовъ; ей же этотъ домъ теперь не нуженъ». Будинок купила Лавра за 25 тисяч карб. (Лаврський архів, ч. 1780, «О покупке Иссидантievскаго подворья»).

Дальша доля будинку була така. Перш за все він був одданий в оренду за 4.000 карб.